

قالب‌های شعری

در شعرهای سنتی (کلاسیک) - که از مصراع و بیت، تشکیل می‌شوند - طرز و شکل قرار گرفتن قافیه‌ها، قالب و نوع شعر را تعیین می‌کند.

قالب غزل

شعری است که معمولاً ۶ تا ۱۴ بیت داشته و قافیه در هر دو مصراع بیت اول و مصراع‌های زوج آن یکسان است. غزل در موضوعات عاشقانه، عرفانی، اجتماعی و سیاسی سروده می‌شود. حافظ، سعدی و مولانا از بزرگترین شاعران غزل‌سرا هستند.

مثال:

ساقیا آمدن عید مبارک بادت
در شگفتی که در این مدّت ایام فراق
برسان بندگی دختر رزگو به در آی
شادی مجلسیان در قدم و مقدم توست
شکر ایزد که ز تاراج خزان رخنه نیافت

وان مواعید که کردی مَرّواد از یادت
برگرفتی ز حریفان دل و دل می‌دادت
که دم و همّت ما کرد ز بند آزادت
جای غم باد مر آن دل که نخواهد شادت
بوستان سمن و سرو و گل و شمشادت

(حافظ)

بیت اول غزل را مطلع، و بیت آخر را تخلص، و بهترین بیت آن را «شاه بیت» می‌گویند.

نکته

قالب قصیده

طرز قرار گرفتن قافیه‌ها در قالب قصیده همانند غزل است. تعداد بیت‌های آن معمولاً ۱۵ تا ۷۰ و گاهی تا ۸۰ می‌رسد. موضوعات این شعر، معمولاً ستایش (حمد و ثنا)، پند و نصیحت، وصف و مسائل اجتماعی می‌باشد. سعدی، خاقانی، انوری، مسعود سعد سلمان، منوچهری و ... از شاعران بزرگ قصیده سرا هستند.

قالب مثنوی

شعری است که همه‌ی ابیات آن دارای یک وزن بوده و هر بیت آن، قافیه‌ای جداگانه دارد. از این قالب برای سرودن اشعار طولانی استفاده می‌شود؛ زیرا شاعر می‌تواند در هر بیت، قافیه را تغییر دهد و دچار کمبود کلمات هم‌قافیه نمی‌شود. «شاهنامه‌ی فردوسی»، «پنج‌گنج، نظامی و «بوستان» سعدی در قالب مثنوی سروده شده‌اند.

در موضوعات اخلاقی، حماسی، اجتماعی، عاشقانه و عرفانی سروده می‌شود و معمولاً به صورت داستان بیان شده است که دارای ابیات زیادی نیز هست.

مثال:

که سرمایدی جاودانی است کار
به فرزندگان، چون همی خواست خفت
که گنجی ز پیشینیان اندر اوست
پژوهیدن و یافتن با شاست
همه جای آن، زیر و بالا کنید
بگیرید از آن گنج، هر جا سراغ
به کاویدن دشت بردند رنج
همه اینجا، هم آنجا و هر جا که بود
زهر تخم برخاست هفتاد تخم
چنان چون پدر گفت شد گنجشان
(ملک الشعراء بهار)

برو کار می کن مگو چیست کار
نگر تا که دهقان دانا چه گفت
که میراث خود را بدارید دوست
من آن را ندانستم اندر کجاست
چو شد مهر مه کشتگه برکنید
نمانید نا کنده جایی ز باغ
پدر مُرد و پوران به آئید گنج
به گاو آهن و بیل کنند زود
قضا را در آن سال از آن خوب شُغم
شد گنج پیدا ولی رنجشان

معروف ترین مثنوی شرایان بزرگ ایرانی رودکی، نظامی، مولوی، سعدی، عطار، جامی و ... می باشند.

قالب قطعه

شعری است که فقط مصراع های زوج آن هم قافیه بوده و تعداد ابیات آن حداقل ۲ بیت است. قطعه در موضوعات اخلاقی، اجتماعی و بند و نصیحت سروده می شود. از میان شاعران معاصر، پروین اعتصامی، در این قالب، اشعار زیادی سروده است.

مثال:

صبحدم از چشم یثیمی چکید
گاه در افتاد و زمانی دويد
گاه نهان گشت و گهی شد پدید
سرخ نگینی به سر راه دید
گفت، مرا با تو چه گفت و شنید
من ز آزل پاک و تو پست و پلید
(پروین اعتصامی)

آن نشنیدید که یک قطره اشک
بُرد بسی رنج و نشیب فراز
گاه درخشید و گهی تیره ماند
عاقبت افتاد به دامن خاک
گفت: که ای، پیشه و نام تو چیست؟
من گهر ناب و تو یک قطره آب

قالب رباعی (چهارتایی)

شعری است در دو بیت که در مصراع سوم آن، معمولاً قافیه دیده نمی‌شود.

رباعی با کلمه‌ای آغاز می‌شود که بخش اول آن کلمه صدایی بلند یا کشیده است. خیام از مشهورترین شاعران رباعی سرای ایرانی است.

مثال:
ای کاش که جای آرمیدن بودی یا این ره دور را رسیدن بودی
کاش از پس صد هزار سال از دل خاک چون سبزه امید بر دمیدن بودی
(خیام)

قالب دو بیتی

شعری است که همانند رباعی از دو بیت تشکیل می‌شود و قافیه‌های آن نیز، مانند رباعی است و در موضوعات عاشقانه و عرفانی سروده می‌شود.

دو بیتی با واژه‌ای شروع می‌شود که بخش اول آن کلمه، یک صدای کوتاه است. بابا طاهر از معروفترین شاعران دو بیتی سرای ایرانی است.

مثال:
به صحرا بنگرم صحرا ته وینم به دریا بنگرم دریا ته وینم
به هر جا بنگرم گوه و درو دشت نشان روی زیبای ته وینم
(بابا طاهر)

شعر نو یا نیمایی

شعری است که مصراع‌های آن کوتاه و بلند می‌شوند و همانند شعر سنتی، طول مصراع‌ها در آن، یک اندازه نیست. این شعر، دارای وزن و آهنگ بوده و قافیه در آن جای مشخصی ندارد؛ بلکه هر جا که شاعر بخواهد می‌تواند قافیه بیاورد.

شعر نو با موضوعات اجتماعی، سیاسی، عشق و درونیات فرد سروده می‌شود. بنیان‌گذار شعر نو یا نیمایی، نیما یوشیج (علی اسفندیاری) است.

مثال:
من چهره‌ام گرفته
من قایم نشسته به خشکی
با قایم نشسته به خشکی
فریاد می‌زنم:
«وامانده در عذابم انداخته است
در راه پر مغفایت این ساحل خراب
و فاصله است آب
امدادی ای رفیقان با من»

(نیما یوشیج)

